

nešto industrijskog napretka kroz razdoblje neposredno prije Prvoga svjetskog rata tek je malo potaknulo gospodarski život pokrajine. Nepovoljne gospodarske prilike utjecale su i na ukupno brojno stanje dubrovačkih Židova koje se otad smanjuje. Lokalna trgovina dobiva na značaju i utječe na migracije Židova između pojedinih naselja.

S nastankom jugoslavenske države 1918, javlja se potreba o koordiniranju djelovanja svih židovskih općina na području nove države. Godine 1919. osniva se Savez židovskih općina koji je služio i kao jedan od instrumenata obrane od novonastalog vala antisemitizma. Tada nastaju i problemi uklapanja dubrovačke židovske općine, koje Stulli iscrpno obrađuje. Radi se o aškenaskim zahtjevima za pripojenjem dubrovačke općine Sarajevu, ali ona ipak uspijeva očuvati svoj dotadašnji položaj, svoju autonomiju i povezanost sa sefardskim nadrabinatom u Sarajevu. Pred početak Drugoga svjetskog rata, dubrovačka općina zapada u materijalne probleme zbog mnogih izbjeglica koji sve više dolaze, uglavnom iz Njemačke, Austrije i Rumunjske. Židovska općina u Dubrovniku tada ima 87 članova i zbrinjava 1.600 izbjeglica. Godine 1939, kada se i službena državna politika Kraljevine Jugoslavije opredjeljuje pronacistički, donose se represivne mjere koje kulminiraju 1941. stvaranjem NDH. Stulli ih navodi, kao što navodi i imena prvih žrtava odvedenih u ustaške logore. Stanje životne sigurnosti za Židove u Dubrovniku biva nešto povoljnije s talijanskom okupacijom u jesen 1941. Italija sprečava deportaciju Židova, ali pod pritiskom formira za njih koncentracione logore, od kojih je najveći na dubrovačkom području bio onaj u Ku-parima. Krajem 1942, u njemu je internirano 1700 Židova. Internacijom gotovo svih dubrovačkih Židova prestaje rad i Židovske općine u Dubrovniku.

Najmanje, zaključno poglavlje poslijeratnom funkcioniranju Židovske općine u Dubrovniku koja se obnavlja u ožujku 1945. Stulli završava knjigu konstatacijom o neatraktivnosti Dubrovnika za stalno naseljavanje novih Židova. U Dubrovniku žive samo preživjeli Židovi-staro-

sjedinci i neki njihovi potomci, uz nekoliko doseljenika čijim se položajem Stulli nažalost ne bavi.

Sažetkom na engleskom jeziku, obilnom arhivskom i drugom izvornom gradom i statističkim prikazima, Stulli zaokružuje povijest jedne od židovskih zajednica u dijaspori. Stoga će ovaj vrijedan rad poslužiti svim budućim istraživačima zainteresiranim za židovsko pitanje kao nezaobilazan putokaz.

Jelena Zlatković Winter

Cynthia Enloe

POLICIJA, VOJSKA I ETNICITET
(Police, Military and Ethnicity)

Zagreb: Globus, 1990. 204 str.

Prva knjiga u Globusovoj novopokrenutoj biblioteci *Dominantne ideje* (urednik Zvonko Lerotić) jest ova Cynthia Enloe, profesorice znanosti o upravljanju na Clark University u SAD (prijevod Ljiljana Šćurić). Ovo je, zapravo, zbornik autoričnih članak objavljenih u časopisima ili na savjetovanjima o etnicitetu u razdoblju 1973—1980. Iako su ovi članci djelomično prerađeni prilikom koncipiranja knjige (tiskane 1980) sasvim je očito da prijevod dobivamo s velikim zakašnjenjem. Primjeri u knjizi stoga nisu najaktualniji, iako zbog toga rezultati autoričina istraživanja strukture utjecaja i moći pojedinih etničkih zajednica unutar institucije policije i vojske različitih državnih zajednica, ne gube na vrijednosti. Prijevod je utoliko i danas dobrodošao.

Knjiga uz Uvod ima deset poglavlja: (1) Uvod; etnicitet i država, (2) Korštenje etniciteta u vojsci, (3) Etnicitet i mit o vojsci u razvoju Afrike, (4) Etnički čimbenici u razvoju južnoafričke vojske, (5) Značajnost pitanja veze između vojske i etništva: neke misli o Maleziji, (6) Vojska — spavač u britanskoj politici?, (7) Policija i vojska u Ulsteru: državna sigurnost i sigurnost građana, (8) Etnicitet i militarizacija: čimbenici koji određuju ulogu policije u zemljama Trećeg svijeta, (9)

Policija i vojska u razrješavanju etničkih sukoba, (10) Etnicitet, birokracija i izgradnja države u Africi. Na kraju svakog poglavlja nalazi se zaključak. Svoja razmatranja i ocjene autorica je potkrijepila brojnim i raznovrsnim primjerima. Bibliografske bilješke date su uz tekst.

Već je iz naslova poglavlja (članaka) vidljivo da se neka od njih bave izučavanjem pojedinačnih slučajeva (primjerice Južne Afrike, Malezije, Ulstera), dok su druga poredbene teorijske prirode. Svima je, međutim, zajedničko da nastoje otkriti kada etničke podjele postaju važne tvorcima državnih organa prisile i, ukoliko jesu značajne, koje su posljedice upotrebe tih snaga u unutrašnjim sukobima.

Nemamo namjeru prepričavati sadržaj svakog poglavlja, ali ćemo pokušati sintetizirati osnovne misli iznesene u knjizi.

Države su hijerarhijske strukture koje imaju javnu moć, a razlikuju se od drugih oblika političkih organizacija po tome što imaju monopol na moć prinude. To praktički znači da je država po tome država jer upravlja policijom i vojskom. Države, naravno, ne mogu biti trajne i djelotvorne ako im opstanak i autoritet ovise isključivo o prisili, ali svaka politička elita koja stvara državu računa s time da ima na raspolaganju mogućnost prinude, pa je doista češće i upotrebljava no što obično priznaje.

Najrealniji pristup shvaćanju procesa i načina jačanja države jest razmatranje odnosa između raznih državnih organa (upravnog aparata, vojske, policije, državnih i poludržavnih korporacija) s jedne strane, i odnosa države i etničko-klasne društvene stratifikacije, s druge strane. Sastav svojih organa prisile ništa jedna država ne prepušta slučaju. Čak i u zemljama u kojima je obvezatna opća vojna regrutacija s velikom se pažnjom vrši selekcionirano usmjeravanje u pojedine rodove (kopnenu vojsku, mornaricu, avijaciju), a poglavito se pazi na izbor i promociju profesionalnog časničkog sastav. U višetničkim državama pri tome se osobita pozornost poklanja na čelu etniciteta, koje je od osobite važnosti u kriznim vremenima i situacijama. Naravno, tvorci državne politike redovito to skrivaju od javnosti, pa

neučestalost javne zabrinutosti za vojno-policijsko-etničku vezu stoga samo upozorava na važnost koju svaka država pridaje zaštiti legitimnosti svojih organa prisile, a ne na nepostojanje problema etničkog dispariteta. Ono što se događa u libanonskom građanskom ratu može povećati odlučnost drugih vlada da spriječe da etnički sastav njihove vojske postane predmet javne rasprave, ili kako autorica kaže: »Libanon najvjerojatnije neće poslužiti elitama drugih zemalja kao upozorenje da izbjegavaju etničku neravnotežu u vojsci. Vjerojatnije je da Libanon hoće poslužiti kao poticaj elitama drugih zemalja da spriječe da pitanje sastava vojske postane pitanje o kojem se javno raspravlja.«

Vojska i policija u svakoj se državi moraju promatrati u zajedničkom okviru bez obzira na njihove međusobne razlike (autorica taksativno navodi one najvažnije: usmjerenost prema vani ili unutra, opremljenost, raspoređenost, brojnost, centraliziranost itd.), jer im je objema svrha konsolidacija i održavanje državne vlasti. Valja zato uvijek gledati kako su policija i vojska »ukopčani« u društvenu strukturu, da bismo shvatili na koji način država koristi etnicitet i na njemu zasnovanu regrutaciju u cilju željene manipulacije. To će nam ukazati na dijelove društva koji će najvjerojatnije biti ciljevi državne akcije (prisile), ili za koje planeri službe sigurnosti pretpostavljaju da će biti. (U uskoj vezi s ovim jest i pitanje stvarne, ili potencijalne, strane vojne pomoći i kupnje oružja s kojom se računa u načinu oblikovanja državnog korištenja etniciteta i u vojsci i u policiji.)

I pored velike brige države i njezina neprestanog nastojanja da etnički sastav vojske ne izađe iz okvira vladinih konferencijskih soba i počne izazivati političko zanimanje u pojedinih etničkim zajednicama, u uvjetima nestabilnosti bilo vanjskih bilo unutrašnjih okolnosti taj problem dobiva status javnog pitanja (npr. za vrijeme ratne opasnosti, prijetnje državnog udara, rasprava o relativnom položaju različitih etničkih zajednica u društvu itd.). Državni režimi koji se osjećaju nesigurno zbog etničke raznolikosti svojih birača podupiru državnu sigurnost podešavanjem etničkog

sastava svojih organa prinude. (»Državna elita često /i; op. J. A./ kod policijske organizacije ima na umu vlastitu sigurnost a ne sigurnost šire javnosti«, veli autorica.)

Do zaoštrenosti međuetničkih odnosa (i javnog preispitivanja etničkog balansa u državnim organima) dolazi pogotovu ukoliko je i birokratski aparat sazdan na prevlasti istog etniciteta kao i organi prisile (a to redovito jest). U tom slučaju razrješenje međuetničkog sukoba neće biti ni trajno ni efikasno ako postignuta sigurnost bude samo sigurnost države a ne i sigurnost svake etničke zajednice u njoj. Jer, birokracija je, uz vojsku, obično ona institucija koja je ključna u procesu diferenciranja, centraliziranja, kordiniranja i provođenja državne vlasti i državnih postupaka. Ona je sredstvo s pomoću kojeg država može djelovati nezavisno od drugih društvenih institucija i osigurati međusobnu kompatibilnost državnih postupaka na vrhu strukture vlasti. Birokraciju stoga valja manje istraživati (prema veberijanskom modelu) kao sredstvo funkcionalne racionalizacije administracije a više kao oruđe za provođenje centralne vlasti. U tom kontekstu moramo promatrati i etničku (ne)reprezentativnost birokracije, i njezinu spregu s tom karakteristikom vojske i policije. »Kao što je teško naći policiju ili vojsku koja odražava pluralnost društva, tako je teško naći i reprezentivnu birokraciju.«

U knjizi se govori i o vojsci i etnicitetu u Jugoslaviji (o čemu su autori pružili stručnu pomoć Georg Klein s Western Michigan University i Adam Roberts s Londonskog ekonomskog fakulteta, a korisne je informacije o ovome crpla i iz knjiga: Robin Alison Remington, »Armed Forces and Society in Yugoslavia« i Bogdan Denić, »The Legitimization of a Revolution: The Yugoslav Case«). Autorica zaključuje, da je nasuprot službenog priči o jugoslavenskoj vojsci kao jedinjoj doista svenacionalnoj instituciji u inače federaliziranoj državi s fragmentiranim partijom i administrativnim su-

stavom, u zbilji vojska nacionalno nereprezentativna (sastoji se velikim dijelom od Srba) i da prema tvrdnji hrvatskih nacionalista taj etnički pomak u vojsci ima tendenciju da jača položaj centralne države i služi kao oruđe hrvatskim protivnicima. »Istodobno, međutim, kontrola centralne državne vlasti slabi utoliko što vojska na koju se ona oslanja u cilju suzbijanja etničke disidencije naglašava upravo ona međuetnička neprijateljstva koja dovode u opasnost jugoslavensko nacionalno jedinstvo.« Iako se Hrvati odavno žale na pretežnost Srba u vojsci (mada se etničkoj ravnoteži u najvišim činovima posvećivala velika pažnja; str. 167), »Titov je režim imao poteškoća da privuče više Hrvata u jugoslavensku armiju«, jer Hrvati idu u red ekonomski najnaprednijih jugoslavenskih zajednica pa vojnu karijeru nisu smatrali nužnim putem do napretka (str. 91), odnosno do dobrih zaposlenja u privredi (str. 79).

S obzirom na ukupan broj redaka u knjizi koji se eksplicitno odnose na jugoslavenske prilike (vrlo mali, imajući na umu konzultirane eksperte i korištenu literaturu) smatramo da smo u cijelosti i vjerno prenijeli njihov sadržaj. To, naravno, ne znači da se naša problematika ne može nazrijeti i tumačiti i kroz analizu i konkluzije o svezi policije, vojske i etniciteta u drugim zemljama analiziranim u knjizi.

Na kraju bismo dodali, da je šteta što smo ovu promišljenu i inspirativnu knjigu dobili u prijevodu s velikim zakašnjenjem i što u njoj nije bilo više riječi o korištenju etniciteta u policiji (nije valjda stoga jer policija, za razliku od vojske, ne vrši državne udare). Autorici Enloe možda bi se moglo prigovoriti zato jer se počesto poziva na osobne kontakte kao kanal i izvor informacija (nekada su osobe informatori anonimni). Isprika bi joj mogla biti u konspirativnosti državnih organa prisile i počesto rigoroznoj državnoj legislativi o državnoj, vojnoj, etc. tajni.

Josip Anić